

ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК 370.036-373.67

ОВОЛОДІННЯ СТУДЕНТІВ НАВИЧКАМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ПІДГОТОВКИ ДО МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**Лі Аньань**

У статті розглянуто сутність інтерпретації як виду пізнавально-пояснювальної діяльності. Узагальнено дані наукової літератури з питань філософії, естетики, музично-теоретичного аналізу та досліджень у галузі музичної історії як основи становлення теорії інтерпретації. Обґрунтовано значущість навичок інтерпретації для здійснення музично-просвітницької діяльності.

Визначено головні види діяльності, в яких певним чином проявляється здатність музиканта до інтерпретації. Серед яких – виконавська, вербальна, педагогічна, художньо-педагогічна, редакторська, композиторська, музикознавча, слухацька різновиди інтерпретації.

Розглянуто функції навчальних видів інтерпретації та їх роль у підготовці студентів до музично-просвітницької діяльності із сучасними школярами старших класів.

Обґрунтовано найбільш значущі у підготовці студентів до позакласного музичного просвітництва способи інтерпретації музичних явищ, до яких віднесено: аналітико-інтерпретаційний, художньо-виконавський, вербально-інтерпретаційний та просвітницько-комунікативний. Зазначена важливість їх системного поєднання задля підвищення ефективності музичного просвітництва.

Виявлено специфіку зазначених видів інтерпретації музичних феноменів: наукову обґрунтованість та спрямованість на розкриття художнього образу в аналізі музичних творів; оволодіння навичками самостійного встановлення причинно-наслідувальних зв'язків між структурними компонентами та засобами музичної виразності і виконавсько-технічними навичками, володіння елементами художньої риторики. Доведено значущість стилю педагогічного спілкування як чинника, що спонукає до натхненно-піднесеного стану студентів як виконавців та його впливу на їх здатність впливати належним чином на слухачів у процесі майбутньої музично-просвітницької діяльності.

Висвітлено інноваційні форми презентації музичних творів, засоби налагодження діалогічного спілкування із школярами старших класів із застосуванням сучасних інформаційно-комунікативних технологій.

Ключові слова: музичне просвітництво, сприймання музики, інтерпретації музичних феноменів, вчитель музики, сучасні старшокласники.

В статье рассматриваются сущность, специфика и разновидности интерпретационных умений студентов как необходимой составляющей их подготовки к музыкально-просветительской деятельности. Обосновываются такие разновидности музыкально-интерпретационной деятельности, как аналитико-интерпретационная, вербально-педагогическая, исполнительско-практическая, художественно-коммуникативная. Раскрыты их функции в процессе подготовки студентов к просветительской деятельности. Представлены некоторые инновационные формы подготовки студентов к интерпретационной и просветительской работе с учениками старших классов.

Ключевые слова: музыкальное просвещение, восприятие музыки, интерпретация, учитель музыки, современные старшекласники.

The article considers the essence of interpretation as a type of cognitive and explanatory activity. The scientific literature resources on philosophy, aesthetics, musical

and theoretical analysis and research in the field of musical history as the interpretation theory formation basis are summarized. The significance of interpretation skills for performing musical education activity is substantiated.

Furthermore, the article defines the main activity types, in which the musician's ability to interpret is shown to a certain degree. Among them are the following interpretation types: performing, verbal, pedagogical, artistic and educational, editorial, composition, musicological, and listening. The functions of educational interpretation types and their role in preparing students for musical education with modern high school students are considered.

The analytical-interpretive, artistic-performing, verbal-interpretive, educational and communicative ways of interpreting musical phenomena are substantiated as the most significant in the preparation of students for out-of-class musical education. The importance of their system combination for improving the musical education effectiveness is singled out.

The specific nature of the following musical phenomena interpretation types is revealed: scientific substantiation and orientation to the artistic image interpretation in the musical works analysis; mastering the skills of independent cause-and-effect relationships establishment between structural components and musical expressiveness means and performing and technical skills, artistic rhetoric elements mastering. The significance of communication style as a factor creating the enthusiastic and festive mood of students as performers and its role in the ability to influence the listeners in the process of future musical education activity is proved.

The innovative ways of musical works presentation and means of interaction with high school students using the modern information and communication technologies are highlighted.

Key words: musical education, music perception, musical phenomena interpretation, music teacher, modern high school students.

Постановка проблеми. Прищеплення сучасним школярам потреби у сприйманні музичного мистецтва в різноманітні й різнобарвності його стильових та художньо-образних проявів як засобу вдосконалення в них внутрішнього світу, духовності, національної свідомості, є одним з найбільш актуальних питань для музичної педагогіки.

Натомість вихованню культури музичного сприйняття школярів, стимуляції в них інтересу до мистецьких здобутків людства наразі належна увага не приділяється, про що свідчить низький статус уроків музики в шкільній освітянській системі та громадській свідомості, зменшення годин на уроки музики в школі, їх відсутність у навчальному плані старшокласників, недостатня увага до організації музично-естетичного виховання школярів у позакласних формах.

У налагодженні залучення школярів старших класів до музичного мистецтва суттєву роль відіграє підготовленість майбутнього вчителя музики до музично-просвітницької діяльності. Це потребує, зокрема, посиленої уваги до озброєння майбутніх фахівців сучасними методами розкриття перед школярами художньої цінності музичного мистецтва, виховання у них потреби в його сприйманні й змістовному переживанні.

Однією із найважливіших передумов успішності фахівця у музичному просвітництві є його оволодіння здатністю до інтерпретації музичних феноменів, умінням представити їх перед школярами таким чином, щоб пробудити інтерес до їх сприймання, переживання художніх емоцій, естетико-гедоністичних почуттів, поглибити здатність до усвідомленого сприйняття художньо-образної змістовності музичних творів.

Натомість на цей час методи формування в студентів навичок самостійного аналізу й інтерпретації музичних явищ, які б готували їх повною мірою до музично-просвітницької діяльності, в науковій та методичній літературі висвітлені недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підготовка студентів до музично-просвітницької діяльності охоплює цілий комплекс питань організаційного, змістов-

ного та методичного характеру. Одна з найбільш складних у цьому комплексі – проблема навчання майбутніх фахівців різним формам інтерпретації музичних явищ.

Інтерпретація в науковій літературі розглядається як одна з видових здатностей людини, потреба в якій обумовлена необхідністю осмислення нею навколишньої дійсності і своєї самості. Здатність до інтерпретації формується в процесі орієнтаційної та пізнавальної діяльності індивіда; характер і спрямованість цих видів активності є визначальною у проникненні в сутність і зміст артефактів, здатності виявляти їх об'єктивну і суб'єктивну значущість [1].

У філософській науці інтерпретація розглядається в руслі традицій герменевтики і семіотики як одна з фундаментальних операцій пізнавальної діяльності суб'єкта, як загальнонауковий метод з правилами перекладу формальних символів і понять на мову змістовного знання (Л. Микешина [7]).

Ідеї, закладені у філософській науці, отримали розвиток в культурології, мистецтвознавстві, в тому числі – у музикознавстві, де предметом аналізу стають питання специфіки художньої інтерпретації, пізнання й трансформації виконавцем задуму композитора (Б. Асаф'єв, Л. Бочкарьов, В. Медушевський, Є. Назайкінський, В. Москаленко, Б. Теплов та ін.); проблеми варіативності інтерпретаційних смислів, співвідношення об'єктивного і суб'єктивного аспектів у їх трактуванні науковцями, виконавцями, слухачами (Г. Вірановський, Е. Котляревська, О. Ляшенко [4]); питання специфіки педагогічної інтерпретації художнього образу в процесі навчання студентів – майбутніх виконавців та вчителів музики (М. Демір, А. Линенко, Г. Нейгауз, І. Полубоярина, С. Шип [11] та ін.).

У музично-педагогічних дослідженнях таких вчених, як А. Козир, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка [9], О. Рудницька, О. Щолокова та ін., розглядаються різні види інтерпретаційної діяльності, в числі яких виділяються виконавська, вербальна, педагогічна, художньо-педагогічна та ін. Інший підхід демонструє В. Москаленко, який вирізняє слухацький, редакторський, виконавський, композиторський та музикознавчий різновиди інтерпретації [8]. Отже, суттєвим є виявлення тих форм інтерпретації, оволодіння якими є важливим для вчителя музики як музичного просвітника.

Мета статті – обґрунтування методів формування у студентів навичок інтерпретації з погляду їх спрямованості на підвищення якості підготовки до майбутньої позакласної просвітницької діяльності.

З цією метою у розмаїтті завдань, які мають вирішуватися у процесі прищеплення студентам інтерпретаційних умінь, ми зосередимо увагу на таких їх різновидах, як аналітико-інтерпретаційний (за В. Москаленко – науково-інтерпретаційний [8]), художньо-виконавський, вербально-інтерпретаційний, та комунікативно-просвітницький.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основи аналітико-інтерпретаційної технології мають давню традицію, закладену в надрах дослідження проблем, пов'язаних з цілісним та диференційованим аналізом музичного феномену, навчальними дисциплінами з аналізу музичних форм (пізніше – аналізу музичних творів), в працях історико-стильового характеру, в яких виявляються тенденції у стильових та інтонаційно-мовленнєвих зрушеннях, що відбувалися із зміною епох, виявленні типових жанрово-інтонаційних, формотворчих моделей, їх художньо-емоційної, виразно-сислової значущості, в уточненні музично-інтонаційного "словника епохи" (Б. Асаф'єв) тощо (М. Арановський, В. Бобровський, Є. Назайкінський, Л. Мазель, В. Медушевський, В. Протопопов, Ю. Холопов, В. Цуккерман, С. Шип та багато ін. [6; 11]).

Досліджуються також проблеми варіативного потенціалу музичного твору, культурологічні аспекти його інтерпретування виконавцями й слухачами (Г. Коган, О. Костюк, О. Котляревська [3], О. Ляшенко [4], Г. Нейгауз та ін.). Виявлені в ході цих досліджень закономірності будови та функціонування у суспільній свідомості музичних феноменів допомагають виконавцям проникати у їх особливості, усвідомити художню ідею автора.

Значна увага приділяється і безпосередньо проблемам виконавської інтерпретації художньо-образного змісту музики. Важливою відмінністю художньо-виконавської інтерпретації від теоретичної визнається те, що художнє розуміння є умовою, а

не результатом інтерпретації. Як пише Л. А. Микешина, "... художник-інтерпретатор спочатку визначає своє розуміння" первинного "твори, а потім вже пропонує публіці тлумачення" [7, с. 111]. Цінною, з нашого погляду, є думка автора стосовно того, що, якщо у музиканта немає ніякої концепції, то художнє трактування є неможливим і цілком закономірно – не відбувається.

Особливості підготовки фахівців до виконавської інтерпретації зв'язуються з тим, що процес музикування, на відміну від вербальних текстів, звернений до конкретно-чуттєвої сфери мислення і, за визначенням І. Малишева, оперує виразними засобами, являючи собою "систему художньо-виразних засобів (знаків) в єдності з їх стійкими духовними значеннями, закріпленими в громадському художній свідомості" [5].

А. Коженкова вбачає специфіку змісту виконавської інтерпретації музичного твору в тому, що музика здатна розкрити зміст емоцій, їх безпредметний вид – настроїв, "... не вказуючи на якийсь конкретний об'єкт, але формуючи цілісні образи, представляючи звукові уявлення як" смислозвукові узагальнення" [2, с. 2].

Ясно, що, для того щоб здійснити повноцінну інтерпретацію музичного твору, музикант має бути здатним до занурення в текстуальні, змістовні, структурні та психологічні аспекти твору, що забезпечується ретроспективним вивченням стилю епохи, творчого спрямування, унікальних особистісно-індивідуальних потенцій композитора, стильових, жанрових, структурних і інтонаційних особливостей твору, тобто він має володіти навичками аналітико-інтерпретаційними вміннями, оскільки саме поєднання науково-аналітичного підходу має стати настановним у процесі створення уявного музично-художніх образів у динаміці їх розгортання та пошуку виконавських засобів його втілення.

З цього погляду стає ясно, що майбутній учитель має володіти навичками художньо-виконавської інтерпретації, поза якими неможливо зрозуміти сутність музичного твору, як для того, щоб якісно ілюструвати музичними прикладами свої бесіди й обговорення певних музичних творів, так і для того, щоб усвідомлювати сутність авторського і виконавського замислу, їх зіставлення та використовувати ці уявлення в бесідах і диспутах.

Якщо ж вчитель користується виключно аудіо та відеозаписами музики, то, тим не менше, він має добре усвідомлювати всі тонкощі виконавської інтерпретації, по-перше, щоб бути здатним добирати найбільш художньо-цінні приклади, по-друге – щоб вміти привертати увагу слухачів до тих чи інших компонентів виконавської майстерності звучання твору, як правило, "прихованої" від недостатньо досвідченого слухача. І якщо виходити з того факту, що "живе" виконання твору або його фрагментів є надзвичайно позитивним чинником впливу на активність сприймання, то стає ясно, що здатність до виконавської інтерпретації вельми потрібна вчителю-просвітителю.

Варто зазначити, що складність інтерпретації художнього тексту визначається його неоднозначністю, багатшаровістю смислової структури, що вимагає значних зусиль для проникнення в їх смисли, взаємозв'язку на шляху до досягнення його розуміння та передбачає пошук різноманітних концептів його трактовки. Тому цілком природно, що діяльність викладачів має полягати в тому, щоб, інтерпретуючи художній твір, орієнтувати студента на особисте сприйняття авторського задуму, стимулювати в нього здатність виявляти своє розуміння і ставлення до виконуваного твору.

З цією метою педагог має спрямовувати увагу студента на аналіз "вузлових" структурних елементів твору, спонукає до самостійного виявлення структурних та виразно-інтонаційних особливостей та усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку з характером, настроєм, динамікою його художньо-образного розвитку. Ясно, що це потребує не тільки глибоких знань і вмінь, а й відповідних вмінь з вербально-педагогічної інтерпретації музичних творів, оволодіння музично-теоретичними та естетичними поняттями, категоріями, застосовувати метафори, порівняння, прилучати до цього процесу асоціативні уявлення й аналогії з іншими видами мистецтва. Цей тип музичного аналізу визначимо як педагогічно-інтерпретаційний.

Отже, стратегія дій музиканта-педагога полягає в тому, що, з одного боку, він має володіти вмінням донести до свідомості студентів своє розуміння художньо-

образного змісту твору, з іншого боку – бути здатним стимулювати творчу уяву самого студента, спонукати його до розробки власного інваріанту трактовки його художньо-образного змісту, в якому буде відбиватись особистісний досвід художнього переживання юного виконавця, здатність до аналітично-свідомого й цілеспрямованого планування своїх виконавсько-виразних дій.

У процесі формування цих навичок у студентів педагог, звичайно, застосовує і власну демонстрацію варіантів виконання, і прослуховування записів музикантів різного рівня обдарованості, і вербальні способи, тобто педагогічні пояснення й обговорення зі студентами сутності художньо-виконавських та породжених ними технологічних завдань.

О. Ляшенко акцентує увагу на те, що в опису музичного твору засобами інтерпретації-пояснення виділяються два його різновиди – казуальний і генетичний. До першого автор відносить історичний аналіз, який розкриває взаємозв'язки конкретних умов і причин, що обумовлюють трансформацію старих явищ в нові. Казуальні пояснення розглядаються О. Ляшенко як спосіб виявлення причин, які сприяли виникненню певного явища або істотного зв'язку, тобто в даному випадку – встановлення причинно-наслідкового зв'язку між образом, характером і способами його створення [4].

Отже, за нашою думкою, у вербально-педагогічній інтерпретації мають поєднуватися науково-теоретичний та риторико-педагогічний компоненти, які в сукупності спрямовують увагу виконавця-початківця на формування в нього свідомого ставлення до тексту, його емоційно-виразних особливостей, вибудовування логіки розвитку "емоційно-суб'єктивної програми (за В. Ражніковим) та пошуку способів її втілення. Отже, метою інтерпретації є не тільки усвідомлення особливостей музичного твору, а й обґрунтування, доказ свого розуміння, прагнення в переконанні інших стосовно закладених у ньому почуттів і думок. З цього приводу Г. Падалка визначає, що здатність до художньо-педагогічної інтерпретації музичного твору свідчить про вищий рівень професійного розвитку музиканта [6].

З цього погляду засвоєння основ науково-аналітичної інтерпретації творів та термінології має доповнюватись володінням художньо-творчим стилем спілкування, який має спонукати студента на натхненну працю, вироблення художньо-логічного й одночасно – індивідуалізовано-особистісного відтворення художньо-музичних образів. Навчання за таких умов створює базу для формування і у самих студентів здатності розповідати про музику як про художньо-цінне явище. Не випадково науковці, методисти й практики, які займаються проблемами суспільної комунікації, наголошують на тому, що фахівці нової генерації мають володіти живим, ефективним, переконливим словом як інтеграційною якістю професійної майстерності [10]. Здатність створення художньо-психологічної аури, насиченої яскравими емоціями, має сприяти піднесеному стану слухачів, залученню духовного сенсу музики.

У вербально-пояснювальній інтерпретації перед її ініціатором стоять такі завдання: створення у слухачів установки на сприйняття музичного феномену; активізація і концентрація уваги на найбільш значущих, "вузлових" моментах у розгортанні твору; сприяння проникненню в сутність художнього явища і формування власного оціночного судження; бажання знову повернутися до його прослуховування й подальшого занурення у його художню ауру. Отже, в процесі навчання студентів необхідно виховувати в них здатність до вироблення особистісного ставлення до музичних творів, бажання реалізувати власні переживання й спостереження – як в інтерпретаційному процесі, так і в здатності свої почуття й думки донести до слухачів, всебічно реалізуючись як творча особистість [7].

Звернемо також увагу на те, що у процесі просвітницької діяльності фахівець має враховувати особливості аудиторії, психологічний стан слухачів, бути здатним вести діалог, керувати процесами диспуту, імпровізувати, що зумовлює важливість організації спеціальних тренінгів, рольових ігор та вправ на самовдосконалення комунікативних навичок студентів, здатності впевнено почуватись і артистично-переконливо поводитись в умовах колективного спілкування із старшокласниками.

Не менш важливим сьогодні є володіння фахівця сучасними технологіями презентації матеріалу, від чого значною мірою залежить успішність організації й утримання уваги слухачів. Мається на увазі використання веб-технологій,

інформаційно-діалогічних можливостей соціальних мереж, застосування сучасних презентаційних технологій: медіа-проектору, мультимедійної дошки, які дозволяють демонструвати й зіставляти спеціально підготовлені презентації, фрагменти відео та аудіозаписів у якісному форматі звучання творів, організувати обговорення вражень учнів, зіставляючи різні варіанти інтерпретації тощо. Все це дозволяє привертати до художньо-цінних музичних творів увагу учнів, стимулювати в них потяг до самостійного сприйняття й переживання. Отже, оволодіння майбутніх фахівців вербально- та віртуально-комунікативними навичками та інноваційними технологіями мистецької презентації мають сприяти їх ефективній музично-просвітницькій діяльності.

Висновки. Узагальнення даних дослідження дозволяє схарактеризувати здатність до музично-просвітницької діяльності як цілісний феномен, який формується на засадах інтеграції здатності здійснювати науково-обґрунтований музично-теоретичний аналіз творів; осмислювати їх з погляду виконавської інтерпретації; вміння інтерпретувати їх у вербальній – художній та логічно-обґрунтованій формі, володінні навичками віртуального спілкування та сучасними презентаційними технологіями.

Подальшого дослідження потребують методи підвищення якості інтерпретаційно-аналітичних, вербально-пояснювальних, презентаційно-творчих навичок у студентів, спрямованих на досягнення успіху в позакласній музично-просвітницькій діяльності.

Література

1. Вебер М. Критические исследования в области логики наук о культуре / М. Вебер ; гл. ред. и сост. С. Я. Левит // Культурология. XX век. Антология. – М., 1995. – С. 7–57.
2. Коженкова А. С. Знаковая природа музыки [Електронний ресурс] / А. С. Коженкова // Молодой ученый. – 2012. – Т. 2, № 1. – С. 159–162. – Режим доступу: <https://moluch.ru/archive/36/4173>. – Назва з екрана.
3. Котляревська О. І. Варіативний потенціал музичного твору: культурологічний аспект інтерпретування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 [Електронний ресурс] / Котляревська О. І. – К., 1996. – Режим доступу: <http://cheloveknauka.com/v/431690/a#?page=5>. – Назва з екрана.
4. Ляшенко О. Методи інтерпретації музичних творів як засіб мистецького навчання майбутніх учителів музичного мистецтва / О. Ляшенко // Наукові записки. Серія "Педагогічні науки". – К., 2014. – № 133 (1). – С. 154–160.
5. Мальшев И. В. Музыкальное произведение: эстетический анализ / И. В. Мальшев. – М., 1999. – 91 с.
6. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / В. В. Медушевский. – М. : Музыка, 1976. – 254 с.
7. Микишева Л. А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования : учеб. пособие / Л. А. Микишева. – М. : Прогресс-Традиция : МПСИ, Флинта, 2005. – 464 с.
8. Москаленко В. Г. Лекции по музыкальной интерпретации : учеб. пособие / В. Г. Москаленко. – К. : Изд-во ТОВ "Типография "Клякса", 2012. – 272 с.
9. Падалка Г. М. Художньо-педагогічна інтерпретація: теоретичні аспекти і практичний досвід / Галина Микитівна Падалка // Зб. матеріалів ІХ Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької / голов. ред. І. А. Зязюн. – Чернівці : Зелена Буковина, 2011. – № 3 (7). – С. 46–53.
10. Степанова Л. Педагогічна промова як складова мовленнєвої компетенції майбутніх учителів мистецьких дисциплін / Л. В. Степанова // Наука і освіта. – Серія "Психологія і педагогіка". – Одеса 2015. – № 2/СХХХХІ. – С. 107–112.
11. Шип С. Музыкальная речь и язык музыки / С. Шип. – Одесса, 2001. – 296 с.